

**Uzasadnienie ustawy o zmianie ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks
cywilny oraz niektórych innych ustaw
(Ustawy o zmianie przepisów odnoszących się do formy testamentu)**

1. Uwagi ogólne (przyczyna i cel regulacji)

Forma testamentu uznawana jest za jedno z kluczowych zagadnień z zakresu prawa spadkowego. Mimo to przepisy o formie testamentu nie uległy praktycznie żadnym zmianom od chwili wejścia w życie Kodeksu cywilnego¹ i są w dużej mierze odpowiednikami przepisów uregulowanych jeszcze w Dekrecie – prawo spadkowe². Wraz ze wzrostem zainteresowania społeczeństwa regulacjami związanymi z prawem spadkowym, w ostatnich latach tematyka form testamentu, w tym testamentów szczególnych, stała się także przedmiotem szerszego zainteresowania doktryny i zwiększonej liczby orzeczeń sądowych³. Dotyczyło to przede wszystkim testamentu ustnego, jako najczęściej występującego w praktyce spośród testamentów szczególnych, podatnego na próby fałszowania i budzącego rozliczne wątpliwości w orzecznictwie⁴. Wątpliwości co do swojej aktualności budziły jednak także inne formy

¹ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.) – dalej: Kodeks cywilny lub k.c.

² Dekret z 8.10.1946 r. – Prawo spadkowe (Dz.U. z 1946 r. Nr 60, poz. 328 ze zm.) – dalej: Dekret – Prawo spadkowe.

³ Zob m.in. w zakresie zgłaszanych uwag *de lege ferenda*: K. Osajda, *Wpływ rozwoju techniki na uregulowanie formy testamentu – rozważania de lege ferenda*, „Rejent” 2010, nr 5, s. 55–67; J. Rudnicki, *Rola formy testamentu. Uwagi na tle porównawczym*, „Forum Prawnicze” 2013, nr 2, s. 35–44; B. Kucia, *Forma testamentu w systemach common law*, Warszawa 2016, s. 219–221; A. Pabin, *Testament jako akt sformalizowany – uwagi w sprawie przyszłego kształtu regulacji dotyczących formy rozrządzeń testamentowych*, „Studia Prawnicze” 2016, nr 1, s. 91–125; B. Kucia, *Testament elektroniczny – aktualne tendencje w wybranych systemach prawnych*, w: *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Warszawa 2017, s. 1177–1192; J. Trzewik, *O formie testamentu na tle regulacji rozporządzenia eIDAS*, „Państwo i Prawo” 2019, nr 10, s. 76–88; M. Załucki, *Forma testamentu w perspektywie rekodyfikacji polskiego prawa spadkowego. Czas na rewolucję?*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 3, s. 31–49; K.W. Rozum, *Testamenty szczególne pięćdziesiąt lat po ich wprowadzeniu – pytanie o konieczność rewizji norm*, w: *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, red. E. Kabza, K. Krupa-Lipińska, Toruń 2018, s. 269–289; R. Świrgoń-Skok, *Wpływ nowych technologii na zagadnienie form testamentu w polskim prawie spadkowym*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 2019, nr 1, s. 140–147.

⁴ Zob. zwłaszcza: B. Kucia, *Przesłanka „istnienia obawy rychłej śmierci spadkodawcy” – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Rejent” 2012, nr 12, s. 107–109; K. Pol, *O przyszłości testamentu ustnego*, w: *Europeizacja prawa spadkowego – aktualne tendencje*, red. K.A. Dadańska, Szczecin 2016, s. 44–47; W. Borysiak, *Testament ustny de lege ferenda w świetle badań empirycznych i prawno-porównawczych*, w: *Testament w prawie polskim – wybrane problemy*, red. E. Kabza, K. Krupa-Lipińska, Toruń 2018, s. 21–44.

testamentu (określane powszechnie jako allograficzny, podróżny i wojskowy)⁵. Rozważane były również kwestie związane z wprowadzeniem do prawa polskiego testamentu w formie nagrania audio-wideo (tzw. testamentu audiowizualnego)⁶. W związku z następującymi niezmiernie szybko zmianami technologicznymi oraz powszechną dostępnością telefonów komórkowych z wbudowanymi kamerami rozważano to, czy testament może być sporządzony w formie polegającej na zarejestrowaniu ustnego oświadczenia woli testatora w postaci nagrania wideo.

Projekt zmian przepisów o formie testamentu, modyfikujący regulacje odnoszące się do testamentu ustnego i wojskowego, uchylający instytucje testamentu podróżnego oraz przewidujący wprowadzenie do prawa polskiego testamentu sporządzanego w formie audiowizualnej, został przygotowany w IX kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w Departamencie Legislacyjnym Prawa Cywilnego Ministerstwa Sprawiedliwości (nr w wykazie prac legislacyjnych Rady Ministrów – UD448)⁷, a następnie przedstawiony do konsultacji społecznych i opiniowania w X kadencji Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej jako projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego z dnia 24 kwietnia 2024 r. (nr w wykazie prac legislacyjnych Rady Ministrów – UD30)⁸. W uzasadnieniu tego projektu trafnie zwracano uwagę na fakt, że przepisy o formie testamentu budzą liczne wątpliwości co do zakresu ich zastosowania (co dotyczy testamentu podróżnego i wojskowego), ryzyka fałszowania ich treści (co dotyczy testamentu ustnego), czy nawet konstytucyjności odnoszących się do nich unormowań (co dotyczy testamentu wojskowego). Wskazane argumenty przemawiają za potrzebą systemowej zmiany regulacji odnoszącej się do formy testamentu. Uwzględniając te racje, projekt został przejęty przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego wraz z jej ukonstytuowaniem się w 2024 r. oraz skierowany do jej Zespołu problemowego do spraw prawa spadkowego. Zespół podjął decyzję, zaaprobowaną przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego, aby dokonać kompleksowej zmiany przepisów o formie testamentu, czego rezultatem jest przedstawiony projekt wraz z niniejszym

⁵ Zob. zwłaszcza: J. Rudnicki, *Testament żołnierski i testamenty wojskowe w europejskiej tradycji prawnej*, Kraków 2015; P. Cybula, *Testament podróżny de lege lata i de lege ferenda (zagadnienia wybrane)*, w: *50 lat kodeksu cywilnego. Perspektywy rekodyfikacji*, red. P. Stec, M. Załucki, Warszawa 2015, s. 385-400; J. Trzewik, T. Serafin, *In dubio pro milite? Regulacja prawna testamentów wojskowych na tle projektowanych zmian legislacyjnych*, „Prawo i Więzy” 2024, nr 1, s. 41–63.

⁶ Por. m.in. M. Załucki, *Kierunek zmian przepisów o formie testamentu w dobie nowych technologii na przykładzie Szwajcarii*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, nr 4, s. 16–25; M. Załucki, *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018, s. 233–248.

⁷ Dostępny na stronie internetowej: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12365902/katalog/12924000#129240000>.

⁸ Dostępny na stronie internetowej: <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12385851/katalog/13062407#13062407>.

uzasadnieniem. W toku jego przygotowania Zespół wykorzystał m.in. opinie, jakie do pierwotnego projektu wpłynęły w toku konsultacji społecznych.

2. Zakres zmian przepisów odnoszących się do formy testamentu

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego dokonała gruntownej analizy całości przepisów odnoszących się do formy testamentu zarówno w jego aspekcie materialnoprawnym (art. 949-958 Kodeksu cywilnego), jak i procesowym (art. 646-654 oraz art. 661-662 Kodeksu postępowania cywilnego⁹). Objęło to również przepisy szczególne odwołujące się do formy testamentu (np. art. 71 § 3 Kodeksu morskiego¹⁰, regulacje rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 r. w sprawie testamentów wojskowych¹¹, czy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych¹²). Analiza ta pozwoliła na przyjęcie następujących założeń ogólnych w odniesieniu do poszczególnych form testamentów.

Na chwilę obecną brak konieczności dokonania istotnych zmian dotyczy przepisów odnoszących się do testamentu własnoręcznego (art. 949 k.c.). Odrzucono zarówno likwidację tej formy testamentu, jak i zawężenie treści testamentu sporządzanego w tej formie jedynie do rozrządzenia w postaci powołania spadkobiercy lub spadkobierców. Instytucja testamentu holograficznego jest tak zakorzeniona w powszechnym odbiorze społecznym, że nie należy jej – na obecnym etapie rozwoju polskiego prawa – likwidować lub ograniczać, co nie wyklucza dokonania takiego kroku w przyszłości, jeśli uzasadnią go postępujące zmiany społeczne i technologiczne. Likwidacja tej formy testamentu rodziłaby też problemy w obrocie międzynarodowym oraz interakcjach polskiego systemu prawnego z innymi systemami prawnymi, które przewidują taką formę testamentu. Zdecydowano się również nie doprecyzowywać art. 949 k.c. w zakresie skutków braku zamieszczenia w testamencie własnoręcznym daty, jeżeli może być ona ustalona za pomocą innych środków dowodowych. W tym zakresie należy potwierdzić aktualność uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 października 1992 r., III CZP 90/92¹³, zgodnie z którą brak daty w testamencie

⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1568 ze zm.) – dalej: Kodeks postępowania cywilnego lub k.p.c.

¹⁰ Ustawa z dnia 18 września 2001 r. Kodeks morski (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 1309).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 r. w sprawie testamentów wojskowych (Dz. U. Nr 7, poz. 38) – dalej: Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z 1965 r.

¹² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 867 ze zm.) – dalej: Regulamin urzędowania sądów powszechnych.

¹³ Uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 października 1992 r., III CZP 90/92, OSNC 1993, nr 1-2, poz. 4.

własnoręcznym pociąga za sobą jego nieważność tylko wtedy, gdy postępowanie sądowe nie doprowadzi do usunięcia wątpliwości, o których mowa w art. 949 § 2 k.c., a przy ich wyjaśnianiu sąd bierze pod uwagę także dowody wskazujące datę sporządzenia testamentu.

Na chwilę obecną nie ma również istotnej potrzeby modyfikacji przepisów odnoszących się do testamentu sporządzanego w formie aktu notarialnego (art. 950 k.c.). W toku prac legislacyjnych odrzucono propozycję rozwiązania, zgodnie z którym – jeżeli spadkodawca sporządził nowy testament w formie aktu notarialnego – odwołaniu miałyby ulegać wszystkie poprzednie testamenty, chyba że spadkodawca postanowił inaczej. Takie rozwiązanie mogłoby prowadzić do powstawania praktycznych wątpliwości co do rzeczywistej woli spadkodawcy w tych przypadkach, w których testament sporządzony w formie aktu notarialnego ograniczony byłby jedynie do jednego lub większej liczby zapisów windykacyjnych. Przyjęcie rozważanego rozwiązania zmuszałoby wówczas testatora do ujawnienia tego, że sporządził on wcześniej inny testament lub testamenty. Problem utrzymania (bądź nieutrzymania) w mocy testamentów sporządzonych wcześniej przez spadkodawcę może we właściwy sposób rozstrzygać staranność praktyki notarialnej. Za niepraktyczne – gdyż ograniczone w praktyce jedynie do testamentu w formie własnoręcznej – oceniono stąd rozwiązanie, aby spadkodawca mógł zastrzec w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego, że odwołanie lub zmiana postanowień takiego testamentu mogła nastąpić wyłącznie w nowym testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego lub testamencie sporządzonym w formie szczególnej.

Zdecydowano się natomiast na usunięcie z Kodeksu cywilnego przepisów odnoszących się do formy testamentu allograficznego i testamentu podróznego, jako form rzadko stosowanych w praktyce, a ponadto niezapewniających testatorowi dostatecznego bezpieczeństwa utrzymania w mocy jego rozrządzeń. Znacznie zawężono natomiast możliwość sporządzania testamentu ustnego, a także zmodyfikowano sposoby stwierdzania jego treści. Zdecydowano się na uregulowanie form testamentu wojskowego w Kodeksie cywilnym z jednoczesnym rozszerzeniem zakresu przedmiotowego tego testamentu tzn. umożliwieniem sporządzania go w czasie przebywania przez podmioty wymienione w ustawie na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, jeżeli sporządzenie testamentu w formie aktu notarialnego jest niemożliwe albo nadmiernie utrudnione. Zdecydowano się jednak zachować bez zmian ogólną regułę ujętą w art. 958 k.c., zgodnie z którą testament sporządzony z naruszeniem przepisów o formie jest nieważny, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Nie zdecydowano się na przyjęcie zasady, że testament w formie aktu notarialnego lub testament wojskowy sporządzony z naruszeniem przepisów o formie jest ważny, jeżeli naruszenie jest nieistotne, a nie budzi

wątpliwości, że testament oddaje treść rozrządzeń spadkodawcy. Taki przepis stwarzałby zbyt duże wątpliwości interpretacyjne co do zakresu jego potencjalnego zastosowania w praktyce. Proponowane zmiany objęły konsekwentnie również przepisy odnoszące się do terminów i przesłanek utrzymania w mocy testamentów szczególnych (art. 955 k.c.), a także tzw. bezwzględnej (art. 956 k.c.) oraz tzw. względnej (art. 957 k.c.) niemożności bycia świadkiem testamentu. Dodatkowo zmieniono te przepisy ustaw szczególnych, które odwołują się do uchylonych regulacji (np. art. 95 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych¹⁴).

3. Szczegółowy opis proponowanych zmian

(1) Testament allograficzny – likwidacja instytucji – uchylenie art. 951 k.c. (art. 1 pkt 1 projektu)

Dotychczasowe doświadczenia praktyczne związane z funkcjonowaniem formy testamentu allograficznego jednoznacznie wskazują na celowość uchylenia art. 951 k.c. Forma ta bardzo rzadko występuje w praktyce. W doktrynie podnosi się, że wpływa na to „mała świadomość społeczna, że taka forma testamentu jest dopuszczalna, likwidacja analfabetyzmu, a przez to łatwość sporządzenia testamentu własnoręcznego, duża dostępność notariuszy, przed którymi można sporządzić testament notarialny, trudności praktyczne w sporządzeniu tego testamentu, a nadto istotne ryzyko jego wadliwości”¹⁵. Podkreślić należy zwłaszcza powszechną obecnie możliwość skorzystania z formy aktu notarialnego w świetle dostępności kancelarii notarialnych. Dostęp do notariuszy jest bowiem w praktyce często znacznie szerszy niż dostęp do urzędników wskazanych w treści uchylanego przepisu tzn. wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego. Wszystko to oznacza, że przyczyny, które leżały u podstaw wprowadzenia tej formy testamentu do prawa polskiego, w zasadzie wygasły.

Obserwacja praktyki sporządzania testamentu w tej formie pozwala też zauważyć, że podmioty, przed którymi sporządzany jest testament allograficzny, często nie mają wykształcenia prawniczego oraz nie znają przepisów odnoszących się do tej formy testamentu¹⁶. Powoduje to liczne błędy formalne prowadzące do jego nieważności, w rezultacie czego powstaje ewentualne zagadnienie ponoszenia odpowiedzialności odszkodowawczej

¹⁴ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 959 ze zm.).

¹⁵ P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2017, s. 202.

¹⁶ W. Bańczyk, S. Wójcik, F. Zoll, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2025, s. 461-462.

przez podmioty publiczne za wyrządzoną z tego tytułu szkodę. Przykładem tego jest stan faktyczny w sprawie zakończonej wyrokiem Sądu Najwyższego z 18 listopada 2015 r. (III CSK 16/15)¹⁷. Forma ta nie daje więc bezpieczeństwa prawidłowego sporządzenia testamentu, którą powinny zapewniać testamenty w formie zwykłej. Wszystko to przemawia za jej usunięciem z Kodeksu cywilnego.

(2) Testament ustny – zawężenie przesłanek sporządzenia testamentu w tej formie oraz zmiana sposobów stwierdzenia jego treści – zmiana art. 952 k.c. (art. 1 pkt 1 oraz art. 2 pkt 2-4 projektu)

Testament ustny (art. 952 k.c.) jest najczęściej występującą w praktyce polskiej formą testamentu szczególnego. Budzi on jednak liczne wątpliwości w orzecznictwie oraz jest przedmiotem wielu rozbieżnych wypowiedzi doktryny. Przysparza też problemy dowodowe w praktyce sądowej. W doktrynie podnosi się na podstawie obserwacji tej praktyki, że przypadki fałszowania testamentów ustnych są o wiele częstsze niż innych testamentów¹⁸. Stąd w literaturze przedmiotu od wielu lat zgłaszane są propozycje istotnej zmiany treści art. 952 k.c. lub nawet jego uchylenia¹⁹.

Również z analizy prawnoporównawczej wynika, że sporządzenie testamentu szczególnego w formie ustnej nie jest nigdy zdeterminowane jedynie przez wolę samego

¹⁷ Przykładem tego jest wyrok Sądu Najwyższego z 18 listopada 2015 r., III CSK 16/15, OSNC 2016, nr 10, poz. 122.

¹⁸ Por. J. Czerwiakowski, *Testament ustny w świetle praktyki*, „Palestra” 1987, nr 10–11, s. 46–51; A. Feluś, *Testamenty. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne*, Katowice 1996, s. 125–128; E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim*, Warszawa 2004, s. 105. Przykłady tego typu sytuacji, zaobserwowano również w toku badania empirycznego przeprowadzonego dla Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości – por. W. Borysiak, *Funkcjonowanie w praktyce testamentu sporządzanego w formie ustnej (art. 952 k.c.)*, Warszawa 2014, s. 132–136.

¹⁹ Co do postulatów *de lege ferenda* odnoszących się do testamentu ustnego – zarówno w zakresie jego modyfikacji, jak i jego likwidacji – por. J. Czerwiakowski, *Testament ustny...*, s. 46–51; J. Pietrzykowski, *Wybrane zagadnienia reformy prawa spadkowego*, w: *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybowskiego*, „Studia Iuridica”, t. 21, Warszawa 1994, s. 254–255; E. Skowrońska, *Testament ustny „de lege ferenda”*, w: *Z zagadnień współczesnego prawa cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tomasza Dybowskiego*, „Studia Iuridica”, t. 21, Warszawa 1994, s. 259–266; E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim...*, s. 103 i n.; A. Gałakan-Halicka, *Stwierdzenie treści testamentu ustnego*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 16, s. 745; M. Pazdan, *Prawo spadkowe*, w: *Zielona Księga. Optymalna wizja Kodeksu cywilnego Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006, s. 193–194; J. Turlukowski, *Sporządzenie testamentu w praktyce*, Warszawa 2009, s. 178–179; F. Zoll, *Das polnische Erbrecht im Wandel: die geplanten Reformen*, w: *Erbrechtsentwicklung in Zentral- und Osteuropa*, red. R. Welser, Wien 2009, s. 36; F. Zoll, *Testamentary Formalities in Poland*, w: *Comparative Succession Law. Volume I. Testamentary Formalities*, red. K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, Oxford 2011, s. 279–280; B. Pręda, *W sprawie przyszłości testamentu ustnego*, „Rejent” 2009, nr 5, s. 87 i n., a zwłaszcza s. 93–96; B. Kucia, *Przesłanka...*, s. 107–109; A. Pabin, *Testament...*, s. 108; K. Pol, *O przyszłości testamentu ustnego...*, s. 44–47; W. Borysiak, *Testament ustny de lege ferenda...*, s. 21–44; K.W. Rozum, *Testamenty szczególne...*, s. 287–289; K. Osajda, w: *Komentarze Prawa Prywatnego. Tom 4A. Kodeks cywilny. Komentarz. Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2019, art. 952, nb 4–6.2, s. 479–480.

testatora, niezależnie od spełnienia się innych przesłanek określonych ustawowo²⁰. Przesłanki te są zazwyczaj określone przez ustawodawcę w sposób obiektywny i odnoszą się nie tylko do gwałtownych zdarzeń (np. przerwanie komunikacji, epidemie), lecz także do niemożliwości sporządzenia testamentu w formie zwykłej (tak przewiduje np. prawo niemieckie, prawo austriackie, prawo szwajcarskie, prawo holenderskie, prawo włoskie). Inne ustawodawstwa zazwyczaj o wiele bardziej rygorystycznie niż prawo polskie w art. 952 k.c. zakreślają też formalne przesłanki sporządzenia testamentów szczególnych w formie ustnej, sposoby stwierdzenia ich treści oraz czas utrzymywania się przez nie w mocy (por. np. prawo austriackie czy prawo szwajcarskie). Niekiedy wymagają uczestnictwa w ich sporządzaniu, poza świadkami, jeszcze określonej osoby urzędowej (np. burmistrza – por. prawo niemieckie czy prawo holenderskie).

Za nieprzekonujące uznano argumenty za usunięciem z Kodeksu cywilnego tej formy testamentu. Testator powinien mieć możliwość sporządzenia testamentu w tych przypadkach szczególnych, w których zagraża mu śmierć lub utrata zdolności do testowania, a nie jest w stanie sporządzić testamentu w formie zwykłej (np. na skutek wypadku samochodowego czy zawału serca). Konieczne było jednak zawężenie sytuacji, w których sporządzenie takiego testamentu jest dopuszczalne oraz ograniczenie sposobów stwierdzenia jego treści. W szczególności możliwość sporządzenia testamentu ustnego należy ograniczyć do przypadków wywołanych przez nadzwyczajne okoliczności, na skutek których zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe albo nadmiernie utrudnione, gdy jednocześnie zachodzi obawa rychłej śmierci spadkodawcy. Obawa rychłej śmierci spadkodawcy nie musi być przy tym zawsze wywołana bezpośrednio przez zaistnienie takich nadzwyczajnych okoliczności (np. sporządzenie testamentu ustnego będzie możliwe, jeżeli spadkodawca dozna zawału serca na terenie objętym powodzią). Pod pojęciem okoliczności nadzwyczajnych rozumieć przy tym należy takie, które mają charakter szczególny i nagły. Jako ich przykłady można wskazać powódź, pandemię, atak terrorystyczny, wypadek samochodowy, czy nawet różne rodzaje działań zbrojnych (vide poniżej). Za zbędne uznano dokonanie wymienienia przykładów takich nadzwyczajnych okoliczności w przepisie, gdyż takie wymienienie nie miałoby i tak charakteru enumeratywnego. Odmienne niż dotychczas, do sporządzenia testamentu nie wystarczy więc samo zaistnienie obawy rychłej śmierci spadkodawcy albo samo zaistnienie szczególnych okoliczności, wskutek których zachowanie zwykłej formy testamentu jest niemożliwe albo

²⁰ Zob. szerzej co do rozwiązań innych porządków prawnych: W. Borysiak, *Przyszłość testamentów szczególnych w prawie polskim na tle porównawczym*, raport przygotowany dla Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2021, s. 20–45.

bardzo utrudnione. Proponowane rozwiązanie prowadzi do połączenia tych przesłanek. Takie rozwiązanie powinno wyeliminować możliwość sporządzania testamentu ustnego w tych przypadkach, gdy dana osoba będzie mogła sporządzić testament w jednej z form zwykłych (własnoręcznej lub notarialnej). Dotyczy to zwłaszcza osób pozostających w szpitalach, hospicjach lub domach pomocy społecznej. W świetle badań aktowych są bowiem one niewątpliwie najczęstszym w praktyce miejscem sporządzania testamentów w formie ustnej²¹. Także jak podkreśla się – na podstawie obserwacji empirycznej – w nauce niemieckiej, austriackiej i szwajcarskiej sporządzanie w tych miejscach testamentów w formie szczególnej jest najczęstsze w praktyce, mimo że prawie zawsze istnieje wówczas teoretyczna możliwość wezwania do testatora notariusza. Zazwyczaj stan zdrowia takich osób nie będzie wyłączał możliwości sporządzenia testamentu w formie zwykłej oraz nie będzie zachodziło pogorszenie stanu zdrowia testatora uzasadniającego obawę rychłości jego śmierci²². Oceny tego typu sytuacji trzeba będzie jednak dokonywać każdorazowo *ad casu*. Mogą zaistnieć przypadki, w których z powodu stanu zdrowia spadkodawcy nie będzie zarówno możliwości sporządzenia testamentu w formie własnoręcznej, jak i wezwania do niego przed chwilą jego śmierci notariusza. Ponadto środkiem ochrony rzeczywistej woli testatora powinno być dokładne badanie przez sąd jego stanu świadomości i swobody z chwili testowania. Odrzucono także przyjęcie rozwiązania, zgodnie z którym sporządzenie testamentu ustnego byłoby możliwe wówczas, gdyby testator nie mógł sporządzić testamentu w formie aktu notarialnego. Zwrócono uwagę na mogące się pojawiać w praktyce problemy z wykazaniem tego, kiedy taka „niemożliwość albo nadmierne utrudnienie sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego” rzeczywiście ma miejsce. Należy również opowiedzieć się przeciwko rozszerzeniu możliwości sporządzania testamentów w formie ustnej, które byłoby skutkiem takiej zmiany. Nie zdecydowano się też zastąpić określenia „obawa rychłej śmierci” innym sformułowaniem. Uznano, że jest ono już ugruntowane w języku prawnym i prawniczym²³, a za utrzymaniem przesłanki „obawy rychłej śmierci” przemawia to, że była ona przedmiotem licznych orzeczeń Sądu Najwyższego zmierzających do nadaniu temu pojęciu subiektywno-

²¹ Por. W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, s. 119.

²² Por. zwłaszcza postanowienie Sądu Najwyższego z 25 lipca 2003 r., V CK 120/02, OSNC 2004, nr 10, poz. 159 z tezą: „W stanach chorobowych, które nieuchronnie prowadzą do zgonu chorego, ustawową przesłankę obawy rychłej śmierci (art. 952 § 1 k.c.) można uznać za spełnioną wówczas, gdy w stanie zdrowia następuje nagle pogorszenie lub pojawiają się nowe rokowania wskazujące na nadzwyczajną bliskość czasową śmierci spadkodawcy”.

²³ Por. m.in. B. Kucia, *Przesłanka...*, s. 87–110.

obiektywnego znaczenia²⁴. Spójnik „lub” łączący dotychczas sytuację niemożliwości sporządzenia testamentu w formie zwykłej oraz sytuację nadmiernego utrudnienia jego sporządzenia, zastąpiono spójnikiem „albo”. Nie zmienia to dotychczasowej treści przepisu, ale dostosowuje go do innych norm Kodeksu cywilnego, w których niemożliwość zaistnienia danej sytuacji przeciwstawiana jest znacznemu utrudnieniu jej wystąpienia, gdyż nie mogą one istnieć równocześnie (co oddaje spójnik „albo” – zob. art. 363 § 1, art. 561 § 3 k.c.).

Znaczące zmiany wprowadzono w zakresie sposobów stwierdzania treści testamentu ustnego. Na podstawie obserwacji praktyki zauważono, że fałszerstwa i nadużycia mają swoją przyczynę w możliwości stwierdzania treści testamentu ustnego w drodze protokołu niepodpisanego przez spadkodawcę albo ustnych zeznań świadków testamentu²⁵. Zwłaszcza dotychczas istniejąca możliwość stwierdzenia treści tego testamentu przez zeznania świadków przed sądem budzi w praktyce duże ryzyko jego fałszowania. W praktyce spotyka się bowiem sytuacje osób zeznających po śmierci spadkodawcy, że sporządził on testament w formie ustnej, lecz brak jest poza tym innych dowodów na złożenie przez testatora takiego oświadczenia woli. Stwarza to liczne wątpliwości co do prawdziwości zeznań składanych przez takich świadków. Stąd zdecydowano się na usunięcie z Kodeksu cywilnego możliwości stwierdzenia treści testamentu ustnego przez zeznania świadków, uznawszy ten sposób stwierdzania treści testamentu ustnego za niedający wystarczającej pewności co do tego, że dana osoba rzeczywiście złożyła dane oświadczenie. Wskazana zmiana powinna istotnie przyczynić się do ograniczenia skuteczności podejmowanych prób fałszowania testamentów ustnych.

Z treścią projektowanej zmiany koresponduje uchylenie norm procesowych (art. 661 i art. 662 k.p.c.), które określały sposób stwierdzenia treści testamentu ustnego przez zeznania świadków. Na skutek zmiany dotychczasowej treści art. 952 § 3 k.c. i usunięcia z niej stwierdzenia treści testamentu ustnego przez zeznania świadków stały się one bezprzedmiotowe.

Jednocześnie dostrzeżono, że w praktyce sposób stwierdzenia treści testamentu ustnego polegający na tym, że pismo z oświadczeniem spadkodawcy mogą podpisać bądź spadkodawca i dwaj świadkowie bądź wszyscy świadkowie (art. 952 § 2 k.c.) jest także podatny na ryzyko fałszowania. W badaniach empirycznych przeprowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości zauważono bowiem, że często takie pismo nie zawiera podpisu spadkodawcy,

²⁴ Przykładowo w postanowieniu Sądu Najwyższego z 12 kwietnia 2002 r., I CKN 1457/99 uznano, że: „Przesłanka z art. 952 § 1 KC obawy rychłej śmierci spadkodawcy jest spełniona, gdy jego subiektywne przekonanie oparte jest na potwierdzających je okolicznościach zewnętrznych”.

²⁵ Wskazują na to badania empiryczne przeprowadzone przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości – zob. W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, s. 123–136.

lecz jedynie podpisy świadków²⁶. Nie zapobiega to obecnie dostatecznie praktyce antydatowania takiego pisma na chwilę między śmiercią spadkodawcy, a upływem terminu roku od deklarowanej przez świadków daty złożenia oświadczenia woli przez testatora. Aby uniknąć takiej możliwości w wyraźny sposób wskazano, że pismo powinno zawierać podpis spadkodawcy. Może być to dowodem, że zapoznał się on z takim dokumentem oraz skontrolował jego treść, a ponadto może umożliwiać kontrolę przez biegłego tego, czy podpis rzeczywiście pochodzi od spadkodawcy.

Po zmianie przepisu nie powinno budzić wątpliwości, że stwierdzenie treści testamentu ustnego przez sporządzenie pisma, o którym mowa w art. 952 § 2 k.c., generalnie możliwe jest tylko za życia spadkodawcy i powinno nastąpić niezwłocznie po chwili złożenia przez niego oświadczenia. Potwierdza to zawarte w proponowanym przepisie sformułowanie o konieczności niezwłocznego stwierdzenia treści testamentu poprzez spisanie oświadczenia spadkodawcy przez jednego ze świadków, a następnie podpisanie pisma przez spadkodawcę i co najmniej trzech świadków (którzy teoretycznie mogą się pod nim podpisać już po złożeniu podpisu przez spadkodawcę i następnie jego śmierci). Termin „niezwłoczny” jest zwrotem elastycznym i stosowanym w wielu przepisach Kodeksu cywilnego. W odniesieniu do stwierdzenia treści testamentu ustnego w sposób określony w art. 952 § 2 k.c. termin ten zostanie zapewne doprecyzowany *a casu ad casum* przez orzecznictwo.

W wyraźny sposób potwierdzono też – w nawiązaniu do uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 listopada 2001 r. (III CZP 54/01)²⁷, że pismo powinno być spisane przez jednego ze świadków. Nie ma bowiem żadnych racjonalnych powodów, aby było ono sporządzane przez osobę trzecią, która mogła nie uczestniczyć w akcie testowania, a mogłaby potencjalnie wpływać na treść pisma²⁸. W toku dyskusji odrzucono też możliwość zastąpienia podpisu spadkodawcy formą zastępczą określoną w art. 79 k.c., a więc jego tuszowym odciskiem palca, gdyż uznano, że oświadczenie testatora o zapoznaniu się z treścią pisma ma charakter oświadczenia wiedzy, a nie oświadczenia woli.

Wyraźnie też przesądzono, że jeżeli świadków testamentu było więcej niż trzech, wystarczające jest podpisanie dokumentu przez trzech z nich. Rozstrzygać będzie to

²⁶ W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, s. 126–129.

²⁷ Uchwała siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 23 listopada 2001 r., III CZP 54/01, OSNC 2002, nr 7-8, poz. 84.

²⁸ Tak m.in. B. Kordasiewicz, *Testamentowe dziedziczenie gospodarstw rolnych*, Ossolineum 1978, s. 74; J.St. Piątownski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 116; J. Haberkowicz, w: *Kodeks cywilny. Tom 3. Komentarz. Art. 627–1088*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, art. 952, nb 23.

wątpliwości zgłaszane dotychczas w doktrynie²⁹. Zdecydowano się również na uproszczenie treści pisma stwierdzającego treść testamentu ustnego poprzez usunięcie z niego takich elementów jak miejsce i data oświadczenia testatora oraz miejsce i data sporządzenia pisma. Po pierwsze, w świetle nowej treści art. 952 § 2 k.c. takie pismo będzie sporządzane prawie zawsze natychmiast po złożeniu przez testatora jego oświadczenia (co podkreślono poprzez użycie w projekcie słowa „niezwłocznie” – zob. powyżej), a po drugie, okoliczności te mogą zostać odtworzone przez zeznania świadków. Zamieszczenie tych elementów w treści przepisu stwarzałoby zaś wątpliwości co do tego, czy ich brak wpływa na ważność stwierdzenia treści testamentu ustnego, a więc i jego skuteczność.

Jednocześnie umożliwiono stwierdzenie treści testamentu ustnego za pomocą nagrania audiowizualnego. W proponowanym art. 952 § 3 k.c. uznano, że treść testamentu ustnego może być stwierdzona w ten sposób, że ustne oświadczenie spadkodawcy złożone w obecności świadków zostanie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk na trwałym nośniku danych. Tak jak podpis spadkodawcy pod pismem stwierdzającym treść testamentu ustnego jest realnym dowodem, że do złożenia oświadczenia woli przez spadkodawcę doszło, tak takim dowodem może być również nagranie oświadczenia testatora w sposób umożliwiający identyfikację zarówno jego, jak i co najmniej trzech świadków. Identyfikacja ta nie musi oznaczać podania przez te osoby na nagraniu imion i nazwisk, gdyż wystarczające może być bezsporne ustalenie tożsamości tych osób po ich wyglądzie lub funkcji. Obie formy stwierdzenia treści testamentu ustnego powinny być ze sobą równoważne. Oznacza to, że żadna z nich nie powinna być traktowana jako subsydiarna wobec drugiej (choć, na skutek nadzwyczajności zdarzeń uzasadniających sporządzenie testamentu ustnego, można zakładać, że w praktyce częściej będą występowały sytuacje, w których oświadczenie testatora będzie utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk na trwałym nośniku danych).

Nagranie powinno zostać przekazane na trwałym nośniku danych notariuszowi lub do sądu spadku nie później niż w ciągu trzech miesięcy od dnia otwarcia spadku. Użycie sformułowania „nie później niż” oznacza, że nośnik ten może być przekazany notariuszowi także po chwili testowania przez daną osobę fizyczną, lecz jeszcze przed jej śmiercią. Przykładem tego może być sytuacja, w której po chwili testowania testator zapadnie w śpiączkę, z której nie wybudzi się do śmierci po kilku miesiącach lub latach. W takim przypadku do chwili śmierci spadkodawcy możliwe będzie przekazanie nośnika z nagraniem

²⁹ Zob. za wielu K. Osajda, w: *Komentarze Prawa Prywatnego...*, art. 952, nt 142–143; J. Haberko, w: *Kodeks cywilny...*, art. 952, nb 32–33.

oświadczenia woli testatora notariuszowi³⁰, który sporządzić powinien protokół z przyjęcia na przechowanie testamentu (por. art. 107 § 2 w zw. z art. 107 § 1 Prawa o notariacie)³¹. Po chwili śmierci spadkodawcy będzie możliwe określenie, jaki sąd jest sądem spadku, co umożliwić będzie przekazanie nagrania na trwałym nośniku danych także do takiego sądu.

Nośnik ten nie powinien być przy tym utożsamiany z urządzeniem, na którym doszło do sporządzenia takiego nagrania. Nie jest więc konieczne złożenie u notariusza lub w sądzie spadku np. telefonu komórkowego, którym utrwalono ustne oświadczenie spadkodawcy. Konieczne jest jednak, aby takie nagranie (tzn. jego wierna kopia) zostało przesłane do notariusza lub sądu spadku na odpowiednim trwałym nośniku danych (np. pamięć USB, dysk zewnętrzny).

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, po analizie informacji przekazanych z Ministerstwa Cyfryzacji, ma przy tym świadomość, że prawie na pewno w każdym z takich przypadków stwierdzania treści testamentu ustnego konieczna będzie analiza prawdziwości nagrania przez biegłego. Zdecydowano się jednak podjąć ryzyko dopuszczania stwierdzania treści testamentu ustnego w ten sposób, gdyż z obecnego stanu wiedzy w tym zakresie wynika, że biegli są w stanie zweryfikować, czy dane nagranie nie zostało sfałszowane. Techniczne ryzyko fałszerstw powinna również ograniczać konieczność obecności na nagraniu świadków (nagranie nie może być bowiem ograniczone do wyłącznie osoby samego testatora). Nie jest natomiast konieczne wyrażne nałożenie w przepisach k.p.c. na sąd obowiązku badania z urzędu tego, czy testament ustny, którego treść byłaby stwierdzana w sposób określony w nowym art. 952 § 3 k.c., został rzeczywiście sporządzony oraz obowiązkowego przesłuchania jego świadków na okoliczność złożenia przez spadkodawcę jego oświadczenia. Uznano bowiem, że taka regulacja byłaby zbędna wobec istnienia art. 670 § 1 k.p.c., zgodnie z którym sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą testamentowym, a w szczególności bada z urzędu zwłaszcza to, czy spadkodawca pozostawił testament. Oznacza to, że jakakolwiek wątpliwość sądu co do rzeczywistego sporządzenia testamentu ustnego powinna z urzędu pociągać za sobą powołanie biegłego mogącego ustalić, czy nie nastąpiła ingerencja w przedstawione sądowi nagranie. Sąd może wówczas także nakazać poddanie badaniu oryginalnego nośnika, na którym doszło do utrwalenia oświadczenia woli testatora.

³⁰ Na podstawie art. 79 pkt 6 w zw. z art. 106 ust. 2 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1001 ze zm. – dalej: Prawo o notariacie) notariusz może przyjmować na przechowanie dane na informatycznym nośniku danych, o którym mowa w przepisach ustawy z 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 670 ze zm.).

³¹ Docelowo w przyszłości – po zmianach Notarialnego Rejestru Testamentów – fakt sporządzenia przez testatora testamentu w formie ustnej powinien być odnotowywany w Rejestrze.

Z przyjęciem możliwości stwierdzenia treści testamentu ustnego przez utrwalenie oświadczenia spadkodawcy za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk na trwałym nośniku danych, połączona jest konieczność uregulowania zagadnień związanych z przechowaniem i zabezpieczeniem takiego nagrania. W rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych powinny więc ulec zmianom § 192 oraz § 193 ust. 2 regulujące wydawanie takich nośników osobom zainteresowanym w toku postępowania spadkowego oraz po jego ukończeniu, a także zabezpieczenia ich w sądzie w przeznaczonej do tego celu kasie pancерnej.

(3) Testament podróży – likwidacja instytucji – uchylene art. 953 k.c. (art. 1 pkt 3 projektu)

Podobnie jak w prawie polskim, w ustawodawstwach zagranicznych występują testamenty, których sporządzenie jest możliwe jedynie podczas podróży na statkach morskich lub powietrznych³². Generalnie (ze względu na czasy, w których przepisy je regulujące były tworzone) dotyczą one podróży na statkach morskich, a zdecydowanie rzadziej – tak jak w prawie polskim – podróży na statkach powietrznych (np. w prawie holenderskim i włoskim). W niektórych systemach prawnych testamenty w tej formie nie występują (np. w prawie szwajcarskim oraz prawie austriackim od 1 stycznia 2005 r.).

Generalna ocena wskazanych form testamentów jest jednak w doktrynie tych państw negatywna³³. Podkreśla się fakt całkowitego ich wyjścia z użycia w praktyce³⁴. Zauważa się też, że w rzeczywistości kryzysowych sytuacjach, przykładowo związanych z zatonięciem statku, testament podróży sporządzony na papierze w większości przypadków zostanie po prostu utracony³⁵. Podobne uwagi można zresztą odnieść do testamentów sporządzanych na statkach powietrznych w wypadku ich ewentualnej katastrofy. Potrzeba stworzenia możliwości sporządzenia testamentu w szczególnej formie dla osób podróżujących drogą morską lub powietrzną nie jest przy tym oczywista. Nic nie stoi na przeszkodzie, aby podróży sporządził taki testament na pokładzie w formie własnoręcznej, a gdyby chciał sporządzić testament w

³² Zob. szerzej co do rozwiązań innych porządków prawnych: W. Borysiak, *Przyszłość testamentów szczególnych...*, s. 47–60.

³³ Takie podsumowanie prawnoporównawcze prezentują: K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *Testamentary Formalities in Historical and Comparative Perspective*, w: *Comparative Succession Law. Volume 1. Testamentary Formalities*, red. K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, Oxford 2011, s. 453.

³⁴ Zob. szerzej co do uwag zgłaszanych na tym tle w innych porządkach prawnych: W. Borysiak, *Testament na statku morskim lub powietrznym de lege lata i de lege ferenda w prawie polskim na tle porównawczym*, „Prawo w działaniu” 2023, tom 54, s. 87–100.

³⁵ W. Baumann, w: *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Buch 5. Erbrecht. §§ 2229–2264 (Errichtung und Aufhebung eines Testaments)*, red. Ch. Baldus, Berlin 2018, § 2251, nb 3, s. 238–239.

formie publicznej, przed wyjazdem udał się do notariusza³⁶. W wyjątkowej i nagłej sytuacji możliwe jest zaś sporządzenie testamentu ustnego.

Za usunięciem opisywanej formy testamentu z Kodeksu cywilnego przemawia nie tylko brak zastosowania jej w praktyce, ale nawet standardy postępowania polskich przewoźników. Z badań przeprowadzonych przez przedstawicieli doktryny, którzy wysyłali oficjalne zapytania do różnych linii morskich i lotniczych o możliwość sporządzenia testamentu podróznego przed kapitanem ich linii, wynika, że możliwość taka faktycznie nie występuje³⁷. Z informacji uzyskanych od polskiego przewoźnika lotniczego PLL LOT wynika zresztą, że ze względu na brak oficjalnych wytycznych operatora lotniczego kapitan statku nie mógłby wziąć udziału w sporządzeniu takiego testamentu³⁸. Brak jest więc przygotowania praktycznego przewoźników i ich pracowników do sporządzania testamentu w tej formie. Oznacza to, że pasażer chcący sporządzić taki testament podczas podróży polskim statkiem powietrznym spotka się z odmową. Taka odmowa będzie tym bardziej uzasadniona, jeżeli w danym przypadku przemawiać będą za nią względy związane z bezpieczeństwem danego lotu³⁹.

W doktrynie wskazuje się stąd, że testament ten jest praktycznie martwą instytucją i nie występuje w praktyce⁴⁰. Wskazuje się także, że uregulowanie tej formy testamentu szczególnego wynikało z przeświadczenia o podwyższonym niebezpieczeństwie związanym z podróżowaniem statkiem morskim lub powietrznym, co obecnie nie znajduje odzwierciedlenia w rzeczywistości⁴¹. Wszystko to przemawia za uchyleniem art. 953 k.c.

(4) Testament wojskowy – rozszerzenie przesłanek sporządzenia testamentu w tej formie oraz zmiana sposobów stwierdzenia jego treści – zmiana art. 954 k.c. (art. 1 pkt 4, art. 2 pkt 1-3 i pkt 5 oraz art. 6 projektu)

W prawie polskim instytucja testamentu wojskowego uregulowana jest w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z 1965 r., dla którego podstawę stanowi art. 954 k.c. W doktrynie zauważa się, że instytucja ta „jest martwa” i nie jest w praktyce

³⁶ K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *Testamentary Formalities...*, s. 453, przypis 200.

³⁷ P. Cybula, *Testament podróży...*, s. 397; K.W. Rozum, *Testamenty szczególne...*, s. 279-280.

³⁸ K.W. Rozum, *Testamenty szczególne...*, s. 280.

³⁹ Jak zauważa B. Kucia, *Forma testamentu...*, s. 220: „Trudno [...] oczekiwać od dowódcy statku lub jego zastępcy, że poświęci bezpieczeństwo pasażerów, załogi i ładunku, aby, zaprzestając wykonywania obowiązków związanych z kierowaniem statku, przyjąć oświadczenie ostatniej woli testatora”.

⁴⁰ Zob. za wielu: P. Cybula, *Testament podróży...*, s. 390; P. Księżak, *Prawo spadkowe...*, s. 218; K. Osajda, w: *Komentarze Prawa Prywatnego...*, art. 953, nt 23.

⁴¹ Jak zauważa E. Skowrońska, *Forma testamentu w prawie polskim*, Warszawa 1991, s. 115: „Podróż statkiem morskim lub powietrznym tradycyjnie łączona jest z pewnym zagrożeniem dla życia podróżującego. Pogląd ten może być obecnie poddany w wątpliwość, niemniej z przepisów prawa spadkowego wynika, że takie było założenie ustawodawcy”.

wykorzystywana⁴². Wynika to przede wszystkim z faktu, że stosownie do § 1 wskazanego rozporządzenia testament w tej formie może być sporządzony wyłącznie w czasie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny lub przebywania w niewoli, co w dwóch pierwszych przypadkach nie miało miejsca od chwili wejścia w życie Kodeksu cywilnego⁴³. W doktrynie jest z kolei sporne, czy można w drodze wykładni rozszerzającej zastosować formy testamentu wojskowego w innych sytuacjach, zwłaszcza w przypadkach udziału polskich żołnierzy w operacjach pokojowych międzynarodowych sił zbrojnych, czy operacjach wojskowych poza granicami kraju (np. misje w Iraku oraz w Afganistanie)⁴⁴. Wskazuje się również na wątpliwości związane ze zgodnością unormowań tej formy testamentu z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁵ ze względu na to, że art. 954 k.c. nie spełnia wymagań co do doprecyzowania treści rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 1965 r. (art. 92 ust. 1 zdanie 2 Konstytucji RP; np. nie wskazuje on nawet w ogólności tego, w jakich okolicznościach powinno być dopuszczalne sporządzenie testamentu wojskowego w jednej z jego form)⁴⁶.

Jednocześnie toczące się od lutego 2022 r. działania zbrojne na terenie Ukrainy wywołane agresją Federacji Rosyjskiej wskazują na konieczność ustawowego uregulowania formy szczególnej testamentu na wypadek znalezienia się przez testatora na obszarze objętym działaniami zbrojnymi⁴⁷. Podkreślić należy, że także w większości europejskich systemów prawnych (jak również większości krajów członkowskich NATO) obowiązują przepisy o szczególnej formie testamentu na wypadek wojny lub innych działań zbrojnych⁴⁸. Testament

⁴² E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim...*, s. 123; K. Osajda, w: *Komentarze Prawa Prywatnego...*, art. 954, pkt II; K.W. Rozum, *Testamenty szczególne...*, s. 276 nie tylko stwierdza, że instytucja ta w rzeczywistości jest nieużywana i wobec tego martwa, ale wskazuje na poparcie tej tezy informacje uzyskane podczas rozmów z pracownikami sądów wojskowych.

⁴³ E. Skowrońska, *Forma testamentu...*, s. 167; S. Wójcik, *O niektórych uregulowaniach w prawie spadkowym. Uwagi de lege ferenda*, w: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*, red. L. Ogiełło, W. Popiołek, M. Szpunar, Kraków 2005, s. 1495; J. Turlukowski, *Sporządzenie testamentu...*, s. 194 i 199.

⁴⁴ Zob. poglądy, które wyrażają: J. Turlukowski, *Sporządzenie testamentu...*, s. 196; J. Rudnicki, *Testament żołnierski...*, s. 218; K.W. Rozum, *Testamenty szczególne...*, s. 274–275; J. Kuźmicka-Sulikowska, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2023, art. 954, nb 2; J. Trzewik, T. Serafin, *In dubio pro milite?*..., s. 51; W. Bańczyk, S. Wójcik, F. Zoll, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10...*, s. 499; B. Kucia, w: *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom 6. Spadki (art. 922–1088)*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2019, art. 954, nb 2, który zauważa, że: „Za poglądem tym przemawia dodatkowy argument: potrzeba zapewnienia, w drodze wykładni, aktualności aktu prawnego liczącego ponad 50 lat w zmienionych realiach uczestnictwa wojsk polskich w konfliktach zbrojnych”.

⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁴⁶ Zob. m.in. J. Rudnicki, *Testament żołnierski...*, s. 232; P. Księżak, *Prawo spadkowe...*, s. 218; J. Trzewik, T. Serafin, *In dubio pro milite?*..., s. 49–50; W. Bańczyk, S. Wójcik, F. Zoll, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10...*, s. 498.

⁴⁷ W. Bańczyk, S. Wójcik, F. Zoll, w: *System Prawa Prywatnego. Tom 10. Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2025, s. 498.

⁴⁸ Zob. szerzej co do rozwiązań w innych porządkach prawnych: W. Borysiak, *Testament wojskowy de lege lata i de lege ferenda w prawie polskim na tle porównawczym*, „Prawo w działaniu” 2025, tom 62, s. 219–231.

w takiej formie zazwyczaj może być sporządzony przez osoby będące przedstawicielami sił zbrojnych lub osoby związane z nimi⁴⁹.

Analiza prawnoporównawcza wskazuje, że forma testamentu wojskowego nie jest zdezaktualizowana, co pokazują zmiany w prawie francuskim i pozostawienie tej formy w nowych holenderskim i czeskim kodeksie cywilnym. Na uwagę zasługuje też to, że systemy prawne, które przewidują testamenty wojskowe, szeroko wyznaczają zakres ich potencjalnego zastosowania, obejmując nim inne sytuacje niż jedynie występujące w okresie formalnego wypowiedzenia wojny lub mobilizacji. Wynika to bądź z wyraźnego ich brzmienia (prawo czeskie, francuskie, holenderskie czy włoskie), bądź z przyjmowanej w doktrynie i orzecznictwie wykładni (prawo hiszpańskie).

Jak zauważa się trafnie w doktrynie, „[ż]ołnierze cały czas pozostają tymi, którzy na rozkaz Rzeczypospolitej Polskiej narażają swoje zdrowie i życie w obronie jej interesów. Nie istnieje obecnie żadna inna, łatwo definiowalna grupa ludzi, którą wysyłano by za granicę w podobnych celach i w której istotę działania byłoby wpisane podobne ryzyko ani wreszcie której rolę z definicji byłoby narażanie życia dla dobra wspólnego”⁵⁰. Ze względu więc na to, że Rzeczpospolita Polska może nakazać członkom sił zbrojnych udział w działaniach bojowych zagrażających ich życiu lub zdrowiu (także w działaniach poza granicami państwa), wydaje się wskazane, aby mieli oni możliwość sporządzenia testamentu w formie zapewniającej im bezpieczeństwo testowania (w sytuacji braku dostępu do notariusza) lub w sposób odformalizowany (w sytuacji bezpośredniego zagrożenia dla ich życia lub zdrowia, np. udziału w działaniach wojennych, odniesienia rany na polu bitwy itp.), gdyż ryzyko to jest większe niż w przypadku innych podmiotów. Potencjalna forma testamentu powinna być więc w takich przypadkach złagodzona nawet bardziej, niż miałoby to miejsce przy testamencie ustnym. Jednocześnie taka regulacja testamentu wojskowego powinna zostać uregulowana w Kodeksie cywilnym, a nie ustawach szczególnych np. ustawie z 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny⁵¹. Wynika to z faktu, że całość przepisów regulujących formę testamentu, jako tzw. materia kodeksowa, powinna być unormowana w Kodeksie cywilnym.

⁴⁹ Ograniczając się jedynie do testamentów ściśle wojskowych, z wyłączeniem testamentów możliwych do sporządzenia na okrętach wojennych, są to m.in. prawo belgijskie (por. art. 4.186 k.c. Belgii z 2022 r.), czarnogórskie (por. art. 73 ustawy spadkowej z 2008 r.), czeskie (por. § 1545 czeskiego k.c. z 2012 r.), greckie (por. art. 1753 k.c. Grecji z 1940 r.), prawo francuskie (art. 93 oraz art. 981–984 francuskiego k.c. z 1804 r. ze zmianami wprowadzonymi w 2006 r.), hiszpańskie (art. 716–721 hiszpańskiego k.c. z 1889 r.), holenderskie (art. 4:98 i 4:100 holenderskiego k.c. z 1992 r.) portugalskie (por. art. 2210–2213 k.c. Portugalii z 1966 r.), słoweńskie (por. art. 71 ustawy spadkowej z 1976 r.), włoskie (art. 617–618 włoskiego k.c. z 1942 r.), jak również obowiązujące w USA regulacje federalne i stanowe oraz prawo angielskie i kanadyjskie.

⁵⁰ J. Rudnicki, *Testament żołnierski...*, s. 230.

⁵¹ Ustawa z 11 marca 2022 r. o obronie Ojczyzny (tekst jedn.: Dz.U. z 2024 r. poz. 248 ze zm.) – dalej: ustawa o obronie Ojczyzny.

Stąd w projekcie opowiedziano się za rozszerzeniem przesłanek, od których wystąpienia zależy sporządzenie takiego testamentu. Możliwość sporządzenia takiego testamentu powinna istnieć w czasie przebywania przez wymienione w ustawie podmioty na obszarze objętym działaniami zbrojnymi, jeżeli sporządzenie testamentu w formie aktu notarialnego jest niemożliwe albo nadmiernie utrudnione. Doprecyzowanie „przebywania na obszarze objętym działaniami zbrojnymi” należy pozostawić orzecznictwu. W toku przekształceń form, w jakich toczą się nowoczesne działania zbrojne, wydaje się, że należy zapewnić takiej regulacji większą elastyczność. Sygnałem braku możliwości właściwego działania podmiotów wykonujących funkcje publiczne na danym obszarze objętym działaniami zbrojnymi (a także dowodem na to, że dany obszar jest rzeczywiście objęty takimi działaniami) może być zaś niemożliwość sporządzenia przez testatora testamentu w formie publicznej, jaką jest forma aktu notarialnego. Testator może jednocześnie obawiać się tego, że sporządzony przez niego testament w formie własnoręcznej na skutek działań zbrojnych zostanie zniszczony lub zagubiony. Z tego więc względu w art. 954 § 1 k.c. zdecydowano się na przyjęcie rozwiązania odmiennego niż w art. 952 § 1 k.c. Skutkiem będzie możliwość sporządzenia testamentu wojskowego także w sytuacjach, w których testator potencjalnie mógłby sporządzić testament własnoręczny, jednak nie ma on możliwości sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego lub możliwość ta jest nadmiernie utrudniona. Doprecyzowanie tego, w jakich sytuacjach przesłanka ta jest rzeczywiście spełniona należy pozostawić orzecznictwu.

Sytuacja wybuchu wojny lub zaistnienia innych działań zbrojnych ma na tyle wyjątkowy charakter, że w razie ich powstania należy umożliwić sporządzenie testamentu w ułatwionej formie nie tylko członkom sił zbrojnych, ale też wszystkim innym osobom zaangażowanym w działania zbrojne. Przykładem tego jest obecnie obowiązująca regulacja rozporządzenia Ministra Obrony Narodowej z 1965 r., której nie chciano zawęźać. Jednocześnie chciano posłużyć się na tyle szerokimi sformułowaniami, aby mogły one objąć wszystkie podmioty objęte obecnie rozporządzeniem Ministra Obrony Narodowej z 1965 r. Ma być to więc: żołnierz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, osoba pełniąca służbę w jednostkach zmilitaryzowanych oraz inna osoba zaangażowana w działania zbrojne. Pojęcie osób pełniących służbę w jednostkach zmilitaryzowanych powinno być rozumiane tak samo jak w przepisach ustawy o obronie Ojczyzny. Są to więc przede wszystkim osoby pełniące służbę w jednostkach zmilitaryzowanych przydzielonych do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej lub wykonujących ustawowe zadania utrzymania bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego. Z kolei pojęcie „innych osób zaangażowanych w działania zbrojne” ma obejmować swoim zakresem wszystkie osoby objęte obecnymi przepisami rozporządzenia

Ministra Obrony Narodowej z 1965 r., a także dodatkowo podmioty, na które zwrócono uwagę w opiniach, jakie do pierwotnego projektu ustawy wpłynęły w toku konsultacji społecznych. Pojęcie to obejmuje więc m.in. pracowników wchodzących w skład jednostek wojskowych wykonujących zadania poza granicami państwa, cywilny personel medyczno-sanitarny Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, osoby cywilne wchodzące w skład personelu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, w rozumieniu obowiązujących Rzeczpospolitą Polską przepisów prawa międzynarodowego, osoby cywilne towarzyszące Siłom Zbrojnym Rzeczypospolitej Polskiej, w tym osoby wchodzące w skład personelu organizacji „Polski Czerwony Krzyż” i innych ochotniczych organizacji udzielających pomocy wojskowej służbie zdrowia, osoby wykonujące czynności duszpasterskie w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz członkowie służb pomocniczych i inne osoby wykonujące świadczenia osobiste na rzecz Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej. Osobami zaangażowanymi w działania zbrojne są też inne osoby cywilne, jeżeli znajdują się na obszarze będącym pod wyłącznym zarządem organów wojskowych albo na jednostce pływającej Marynarki Wojennej lub na statku powietrznym należącym do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Przyjęto trzy formy, w których testament wojskowy może być sporządzony. Tak jak dotychczas to było przewidziane w rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z 1965 r. projekt przewiduje sporządzenie testamentu przed świadkami: minimum dwoma (jeżeli spadkodawca może podpisać się na sporządzonym piśmie poświadczającym treść jego testamentu) oraz minimum trzema (jeżeli spadkodawca nie może podpisać się na takim dokumencie). Tak jak w przypadku testamentu ustnego, w wypadku, jeżeli spadkodawca nie może się podpisać, jego oświadczenie w obecności świadków może być także utrwalone za pomocą urządzenia rejestrującego obraz i dźwięk na trwałym nośniku danych. Odrzucono natomiast możliwość sporządzenia testamentu w tej formie przed urzędnikiem wojskowym (np. sędzią wojskowym, prokuratorem wojskowym, dowódcą jednostki wojskowej, czy kierownikiem jednostki zmilitaryzowanej). Zadecydował o tym argument odwołujący się do niewielkiej dostępności tych osób w strukturach Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (co odnosi się do sędziów wojskowych), a także ewentualnego braku wiedzy prawniczej innych podmiotów (dowódcy jednostki wojskowej albo kierownika jednostki zmilitaryzowanej) i ryzyko popełnianiu przez nich błędów formalnych wpływających na ważność testamentu.

W razie obawy rychłej śmierci spadkodawcy wskutek odniesionych ran lub choroby, testament może być sporządzony również w ten sposób, że spadkodawca oświadczy ostatnią wolę ustnie wobec co najmniej dwóch świadków, choćby niejednocześnie obecnych. Wówczas treść testamentu powinna być w ciągu roku od dnia otwarcia spadku stwierdzona przez zgodne

zeznania świadków złożone przed sądem. Uznano, że do zachowania powyższego terminu powinno wystarczyć złożenie przed jego upływem wniosku do sądu spadku o przesłuchanie świadków.

W związku z przeniesieniem do Kodeksu cywilnego przepisów odnoszących się do tej formy testamentu zdecydowano się uchylić Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej w sprawie testamentów wojskowych z dnia 30 stycznia 1965 r. Uchylenie możliwości stwierdzenia treści testamentu ustnego przez zeznania świadków (tzn. art. 661-662 k.p.c.) spowodowała konieczność wprowadzenia do przepisów Kodeksu postępowania cywilnego art. 663¹ oraz art. 663², które regulowałyby stwierdzenie treści testamentu wojskowego w jego formie określonej w art. 954 § 4 Kodeksu cywilnego. Wzorowane są one na dotychczasowych art. 661-662 Kodeksu postępowania cywilnego odnoszących się do testamentu ustnego. W § 194 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych zdecydowano się uregulować kwestię przechowywania protokołu z zeznań świadków.

(5) Utrata mocy testamentów szczególnych – uchylenie art. 955 k.c. i zastąpienie go art. 952 § 4 k.c. oraz art. 954 § 4 k.c. (art. 1 pkt 2 oraz 4-5 projektu)

Zmiana przesłanek sporządzenia testamentu ustnego oraz zakresu podmiotowego oraz przesłanek sporządzenia testamentu wojskowego, spowodowały problem z objęciem ich dotychczasową treścią art. 955 k.c. regulującego zasady utraty mocy przez testamenty szczególne. Stąd zdecydowano się to zagadnienie odrębnie uregulować w odniesieniu do każdego z tych testamentów w przepisie odnoszącym się do nich, zachowując jednak identyczny termin potencjalnej utraty przez nie mocy (3 miesiące). W wypadku testamentu ustnego termin ten liczony jest od ustania okoliczności, które uzasadniały jego sporządzenie (art. 952 § 4 zd. 1 k.c.), a w przypadku testamentu wojskowego od momentu, w którym spadkodawca przestał przebywać na obszarze objętym działaniami zbrojnymi (art. 954 § 5 zd. 1 k.c.). Kwestia zakończenia przebywania przez testatora na obszarze objętym działaniami zbrojnymi powinna być interpretowana elastycznie w sposób dostosowany do okoliczności danego przypadku i zmieniających się form, w jakich toczą się nowoczesne działania zbrojne.

W obu przypadkach testamentów szczególnych bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas, w którym niemożliwe albo nadmiernie utrudnione jest zachowanie bądź zwykłej formy testamentu (w wypadku testamentu ustnego – art. 952 § 4 zd. 2 k.c.), bądź formy aktu notarialnego (w wypadku testamentu wojskowego – art. 954 § 5 zd. 2 k.c.). Rozwiązania te dostosowane są do poprzedzających je paragrafów. W wypadku testamentu ustnego przesłanką

jego sporządzenia jest niemożliwość albo nadmiernie utrudnienie sporządzenia testamentu w formie zwykłej (art. 952 § 1 k.c.). Bieg terminu utraty mocy przez testament w takiej szczególnej formie powinien być więc zawieszony przez cały czas, w którym testator nie ma możliwości zastąpienia sporządzonego już testamentu szczególnego testamentem zwykłym albo możliwość ta napotyka na nadmierne utrudnienia. W przypadku zaś testamentu wojskowego przesłanką jego sporządzenia jest niemożliwość albo nadmierne utrudnienie sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego (art. 954 § 1 k.c.). Tak jak już wskazano, może być to bowiem dowodem na to, że na danym obszarze objętym działaniami zbrojnymi nie mogą działać we właściwy sposób nawet osoby zaufania publicznego wykonujące funkcje publiczne, którymi są notariusze. Bieg terminu utraty mocy przez testament wojskowy powinien być więc zawieszony przez czas, w którym testator nie ma możliwości sporządzenia testamentu w formie aktu notarialnego albo możliwość ta napotyka na nadmierne utrudnienia.

(6) Zmiana kręgu osób, które nie mogą być świadkami testamentów szczególnych – zmiana art. 956 oraz art. 957 k.c. (art. 1 pkt 6-8 projektu)

W nowym § 1 art. 956 k.c. zdecydowano się zdefiniować to, że świadkiem testamentu jest osoba, w obecności której spadkodawca składa swoje oświadczenie woli, mająca świadomość sporządzania przez spadkodawcę testamentu i rozumiejąca treść oświadczenia spadkodawcy. Takie zdefiniowanie pojęcia świadka testamentu wyłącza z jego zakresu osoby, które nie zdawały sobie sprawy z tego, że biorą udział w akcie testowania, a także osoby, które nie rozumieją treści oświadczenia woli spadkodawcy. Podkreślić należy jednak, że treść oświadczenia spadkodawcy może zrozumieć także osoba, która nie zna w pełni języka, którym posługiwał się spadkodawca. Stąd też zdecydowano się na usunięcie w treści przepisu wymagania, aby świadek „władał językiem, w którym spadkodawca sporządza testament”. W ten sposób unika się również wątpliwości, co do poziomu znajomości danego języka przez świadka (np. języka angielskiego czy ukraińskiego, ale także języka migowego), kładąc nacisk na to, czy rozumiał on treść oświadczenia spadkodawcy.

Jednocześnie zdecydowano się także na dalsze zmiany regulacji odnoszącej się do tzw. bezwzględnej niezdolności do bycia świadkiem testamentu. Wskazano, że świadkiem testamentu mogą być również osoby niepełnoletnie, które ukończyły 16 rok życia. Osoby w tym wieku mogą być w stanie oddać treść złożonego wobec nich oświadczenia woli spadkodawcy, a ponadto mogą w sytuacjach szczególnych i nagłych zagrażających jego życiu zarejestrować takie oświadczenie na trwałym nośniku. Odstąpiono od tego, aby świadkiem testamentu nie mogła być osoba niema, gdyż taka osoba może być w stanie podpisać się pod

pismem z oświadczeniem spadkodawcy lub dokonać nagrania jego oświadczenia. Z tego względu usunięto również z grona osób niemogących być świadkami testamentu osoby, które nie mogą pisać. Nie zmodyfikowano zarazem wykluczenia od możliwości bycia świadkiem testamentu osób skazanych prawomocnie wyrokiem sądowym za fałszywe zeznania. Przepis ten nie budził bowiem do tej pory wątpliwości w orzecznictwie, a jego rozszerzenie na inne sytuacje objęte prawem karnym mogłoby budzić wątpliwości interpretacyjne. Podobne argumenty przesądziły za tym, aby nie zmieniać reguły, że świadkiem testamentu nie może być osoba, która nie może czytać. Doprecyzowano także dotychczasowe sformułowanie art. 956 pkt 2 k.c., aby podkreślić, że świadkiem testamentu nie może być osoba, która „nie widzi lub nie słyszy” (dotychczasowe brzmienie przepisu określa tą osobę jako „niewidomą lub głuchą”). Wszystkie te osoby mogą teoretycznie zarejestrować treść ostatniej woli spadkodawcy, ale niemożność czytania wynikająca z ułomności fizycznych (np. braku widzenia) lub ułomności intelektualnych, powinny ją wykluczać z grona osób mogących być świadkami testamentu.

W doktrynie od wielu lat zgłaszany był postulat modyfikacji katalogu podmiotów objętych wyłączeniem od możliwości bycia świadkiem testamentu na podstawie art. 957 k.c.⁵² W szczególności należało objąć takim wyłączeniem nie tylko osoby pozostające w związku formalnym (małżeństwie), ale także osoby pozostające we wspólnym pożyciu z osobą otrzymującą jakąkolwiek korzyść z testamentu⁵³. Dla uniknięcia wątpliwości dowodowych przepisem tym objęto osoby, które pozostawały w przeszłości z osobą otrzymującą jakąkolwiek korzyść z testamentu w związku małżeńskim lub we wspólnym pożyciu (proponowany art. 957 § 2 pkt 1 i 4 k.c.).

Aby zrealizować cel przepisu w postaci zagwarantowania bezstronności świadka oraz aby zapewnić brak zewnętrznych wątpliwości osób trzecich względem tej bezstronności, uznano, że od bycia świadkiem testamentu powinni być wyłączeni także krewni lub powinowaci beneficjenta spadku do czwartego stopnia pokrewieństwa (tak, aby objąć tym kręgiem przede wszystkim rodzeństwo cioteczne)⁵⁴, a także osoby pozostające z nim w stosunku przysposobienia (proponowany art. 957 § 2 pkt 2 i 3 k.c.). Z tych też względów z grona świadków testamentu zdecydowano się wykluczyć również krewnych osoby pozostającej z beneficjentem we wspólnym pożyciu lub stosunku przysposobienia do czwartego stopnia pokrewieństwa (proponowany art. 957 § 2 pkt 5 k.c.). Jeżeli jednak zostanie udowodnione, że

⁵² Por. m.in. E. Skowrońska, *Forma testamentu...*, s. 167.

⁵³ Przypadki takie odnotowano kilkakrotnie w badaniu empirycznym – W. Borysiak, *Funkcjonowanie...*, s. 116, 136 oraz 142–143.

⁵⁴ Zob. co do uzasadnienia tego poglądu: W. Borysiak, *Testament ustny de lege ferenda...*, s. 35.

w danej sytuacji opisane związki rodzinne nie wywołują uzasadnionych wątpliwości co do bezstronności świadka, dana osoba nie powinna być wyłączona od możliwości bycia nim.

Jednocześnie zdecydowano się na objęcie wyłączeniem od bycia świadkiem testamentu także innych osób powiązanych z beneficjentem spadku w ten sposób, że wywoływałoby to uzasadnione wątpliwości co do ich bezstronności (proponowany art. 957 § 3 k.c.). Jest to formuła elastyczna pozwalająca sądowi w razie uzasadnionych wątpliwości co do bezstronności danej osoby trzeciej uznać, że nie spełnia ona wymogów bycia świadkiem. Ciężar udowodnienia istnienia uzasadnionych wątpliwości co do bezstronności danej osoby nałożono na ten podmiot, który wywodzi z tego faktu skutki prawne.

Szczególne problemy rodziła próba wskazania tego, kto jest wyłączony z bycia świadkiem testamentu w sytuacji, gdy określone przysporzenie ze spadku miałyby otrzymać osoba prawna. Podobne wątpliwości dotyczą jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Ze względu na różnorodność form takich podmiotów i spełnianych przez nie zadań, konieczne jest przyjęcie ogólnej i opisowej formuły, zgodnie z którą świadkiem testamentu nie może być „osoba powiązana” z takim podmiotem. Odrzucono możliwość dokonania w tym zakresie szczegółowego wyliczenia na wzór art. 86 § 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁵⁵. Uznano, że pojęcie „osoby powiązanej” może zostać w razie potrzeby doprecyzowane przez orzecznictwo. Zwrócono też uwagę na fakt, że przypadki testowania w formie ustnej – zawężonej po zmianach do sytuacji wyjątkowych – na rzecz osób prawnych będą w praktyce marginalne⁵⁶. Jednocześnie uznano za konieczne umożliwienie dokonywania elastycznej oceny każdej takiej sytuacji, przyjmując, że jeżeli zostanie udowodnione, iż w danej sytuacji określone powiązanie nie wywołuje uzasadnionych wątpliwości co do bezstronności świadka, dana osoba nie powinna być wyłączona od możliwości bycia nim. Formułę tę zastosowano również do innych osób, którym została przyznana w testamencie jakakolwiek korzyść (np. powołanie do bycia wykonawcą testamentu) lub osób, które pozostają z takim podmiotem w relacjach opisanych w art. 957 § 2 k.c., uznając, że ocena, czy wywołuje to w danym przypadku wątpliwości co do bezstronności takiej osoby powinna zostać pozostawiona sądowi. Ciężar udowodnienia braku takich wątpliwości nałożono na ten podmiot, który wywodzi z tego faktu

⁵⁵ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 334 ze zm.).

⁵⁶ W orzecznictwie sytuacja taka jak do tej pory wystąpiła jedynie w postanowieniu Sadu Najwyższego z 16 października 2014 r., III CSK 301/13, OSP 2015, nr 12, poz. 117 z tezą: „Członek organu osoby prawnej w zasadzie może być świadkiem przy sporządzeniu testamentu, w którym została przewidziana dla tej osoby jakakolwiek korzyść. Podobnie w zasadzie może być świadkiem przy sporządzeniu testamentu członek korporacyjnej osoby prawnej, dla której została przewidziana korzyść w testamencie.”

skutki prawne. Umożliwiło to również odstąpienie od definiowania tego, na czym miałyby polegać taka „korzyść” oraz tego, czy powinna mieć ona majątkowy, czy niemajątkowy charakter.

Treść proponowanego § 5 art. 957 k.c. oddaje treść dotychczas obowiązującego § 2 art. 957 k.c., dostosowując go jedynie do zmian poprzedzających go paragrafów.

Ze względu na fakt, że po proponowanych zmianach art. 956-957 k.c. dotyczyć będą jedynie testamentów szczególnych, zaproponowano, aby w rozdziale II działu I tytułu III księgi czwartej oznaczenie oddziału 3 przenieść przed art. 958, nadając mu jednocześnie brzmienie: „Przepis wspólny dla testamentów zwykłych i szczególnych”. Będzie to bowiem po zmianach jedyna regulacja wspólna odnosząca się do obu rodzajów testamentów.

(7) Przepis końcowy – kwestie intertemporalne (art. 7 projektu)

Projekt przewiduje, że nowe przepisy wejdą w życie po upływie sześciu miesięcy od dnia ich ogłoszenia. Do testamentów sporządzonych przed dniem wejścia w życie ustawy, zarówno w zakresie przesłanek ich sporządzenia, jak i ich ważności lub skuteczności (w tym stwierdzania treści), zastosowanie będą miały przepisy dotychczasowe. Podobnie przepisy dotychczasowe znajdą zastosowanie do postępowań w przedmiocie przesłuchania świadków testamentu ustnego sporządzonego przed dniem wejścia w życie ustawy.